

jamačno još drugdje, ali je i navedeno dovoljno, da zaključimo, da mu je područje ograničeno na Jadransko istočno primorje, na Istru i Dalmaciju. Možemo naslućivati također, da, kako ni nazivi stalno nijesu hrvatski, tako ni domovina ni podrijetlo nije hrvatsko ni slavensko, nego da ga treba tražiti na zapadu, u Talijana, ili stalnije u Latina, Romana. Još ćemo stalnijim smjerom udariti, ako uočimo, da se vjerovanje uvriježilo i kod Nijemaca.⁵⁾ Ako koju njemačku knjigu o narodnom praznovjerju uzmemo naći ćemo, da i Nijemci znaju i kazuju o Orku pod imenom Org, Orgen, Lorggen, Norg, Norggen, Nörgl, Nörglein i to u

Máchal Hanuš, Nákres slovanského bájesloví. Praha, 1891. s. 183. nalazi se, da u Crnoj Gori i Hercegovini nazivaju vampira ovim nazivima: tenac, tejnac ili Lorko, Orco (tako po časopisu Srbadija II.), a u Dalmaciji je poznat pod imenom kozlak (Wisla, IV. 671). — Na to mi je napomenuti, da je netočno identificirati navedene likove narodnog praznovjerja. Vuk nije doznao ni zabilježio išta o »lorku« i sličnom. Ipak će biti sve ograničeno na Dalmaciju i Istru. Još jedan primjer za to: »Kada žene čiste kuću subotom, pak ono smetlišće ne izbace odma na đubar, nego uoči nedjelje poslije otpočitka sunca, ili u nedjelju prije sv. Liturgije, onda ti od istog smetlišća zaleže se u dubretu životno četvero-nožno podobno puletu« (Jakov Ardalić — iz sjev. Dalmacije — u Srbsko-dalmat. magazinu 1867., str. 451).

⁵⁾ K. Simrock, Handbuch der deutschen Mythologie. Bonn, 1887, VI. Aufl. s. 351, 429, 433; I. Zingerle, Sagen aus Tirol. Innsbruck, 1891. s. 588, 84—85, 2, 77, 124, 208—209; Henne Am-Rhyn, Die deutsche Volkssage, 1879. II. Aufl. s. 267—268; M. Meyers, Sagen-Kränzlein aus Tirol. Innsbruck, 1905. s. 346 (Norken u Tirolu), a i J. Grimm, Deut. Myth. 1854. I.³ S. 454 (u romanskim gatkama poprimio je starorimski bog Orcus narav posve šumskog boga; opisuje se kao crn, dlakav, štetinjast, više u velikom nego u malenom obliku, gotovo kao div; katkada se pojavljuje dobrodušan, štiti i spašava; dolazi u više pripovijedaka u talijanskom »Pentamerone« od G. B. Basile, njem. prevedeno i izdano g. 1846. u Bresslau).

njemačko-tirolskim krajevima, a znači zemnog duha, noćnu utvaru, šumskog čovjeka, diva, divovsku sablast, redovito talijanskoga jahača. Njemački nazivi dolaze od talijanskoga »Orco« (L'Orco), lat. Orcus (bog podzemlja, podzemne tame, iz koje se svaka sablast može razviti).

Tako smo došli do zaključka, da sve ono pričanje o orku, lorcu, njorku i t. d. u Dalmaciji i Istri nije naše narodno nego uneseno izvana budi usmenim budi književnim putem. Usmeni put ne možemo pratiti ni kontrolirati, ali za književni put moglo bi se reći, da će se biti i kod Hrvata njim raširilo vjerovanje o lorcu i dr. Tu je već poslužila zbirka »il Pentamenore«, ili koja druga knjiga, koju su Hrvati pročitali i motiv o Orku raširili u narod, a to mora biti bilo davno, kad Iv. Lovrić Sinjanin još g. 1776. u svojoj knjizi govori o »lorcu« kao o našem narodnom praznovjerju.

Orkus (grč. orkos, zakletva) značio je kod Rimljana boža podzemlja, pa i sam podzemni svijet. U legendama i gatkama znači fantastično biće, giganta s nevjerojatnom jakošću i divljaštvom, jer su i ljudožderi; ima ih i muških i ženskih, kao i u francuskom l'ogre, l'orgesse (Ogri Onöri Hungari, Huni, por. Boccardo, Nuova enciclopedia italiana). Za promjenjivost orkova lika pruža nam podatak Giambatt. Basile (* 1575., † 1632.) u »Pentamerone« I. br. 9: »Po ovim šumama ide demonov orko, koji svaki dan mijenja oblik: sad lav, sad jelen, sad mađarac, pa sad jedna stvar, pa sad druga, i na hiljadu načina povlači nesretnike, koji se susretnu s njim, u pećinu gdje ih pojede«. U istom zborniku kano i u još starijem od G. Franc. Straparola, Le piacevoli notti (I. izdanje god. 1550.) ima više pripovijedaka o orcima, čak i morskima, i o orkicama, odakle će se biti proširilo i u Dalmaciju. Nadodajem, da se je motiv o orku (orbu) pomiješao s motivom o tencu (vjedogonja, vukodlak), tako na pr. Ljubiša Šć. M., Pripovijesti. Dubrovnik, 1889. s. 243—244 (pop pred zoru, na raskršću, naišao na mađare, a na njemu mijeh ulja, uz mađare nikoga; čak popov skinuo mijeh, a pop uzjahao na mađare, kad najednom mijeh progovorio i od sebe skočio na mađarca i t. d.).

Dr. Marijan Stojković.

NEKROLOZI

U Londonu je umro 14. V. 1932. Čedomilj Mijatović. Rođen je 6. X. 1842. u Beogradu. Iza svršena liceja 1862. studirao je kao srbijanski stipendist političko-ekonomske nauke u Münchenu, Leipzigu i u

Zürichu, 1865. bio je suplent, već 1866. profesor Velike škole, koju je 1869. napustio i postao načelnik u ministarstvu finansija. Tako je došao u dodir s regentom Jovanom Ristićem, koji je za maloljetnosti potonjeg

kralja Milana bio namjesnik zajedno sa Milivojem Petkovićem Blaznavcem i Gavri-
lovićem. Ristić je Mijatovića zapazio kao
sposobna, spremna i ambiciozna mlada
stručnjaka te mu je 1869. povjerio misiju u
Beču poradi otomanskih željeznica, a 1871.
u Londonu zbog pitanja saobraćaja na Du-
navu. 1872. kao nezadovoljnik M. je napu-
stio Srbiju i otišao u Veliku Britaniju, ali
se opet vratio već naredne godine te je
kao tridesetogodišnjak 2. IV. 1873. postao
prvi puta ministar (finansija) u Ristiće-
vu kabinetu. Ali za nekoliko mjeseci iza pada
te vlade prišao je iz Ristićevih liberala brzo
Marinovićevim konservativcima (kasnijim
tzv. »naprednjacima«). Počeo je važiti kao
jedan od najbližih dvorskih ljudi. U vladi je
Mijatović bio 1873. do 1875. (osim za pret-
sjedništva A. Čumića), a poslije i iza Ri-
stića, 1880. — 1883. bio ministar inostranih
djela a poslije i finansija. Sudjelovao je kao
kraljev čovjek u pregovorima za sklapanje
tajne konvencije s Austro-Ugarskom i pot-
pisao je 28. VI. 1881. Tim je izazvao neza-
dovoljstvo svoga ministra-pretsjednika Pi-
roćanca koji je sam preuzeo vanjsku poli-
tiku a M. je dobio finansije. Bio je glavni
pregovarač i sa grupom za građenje željez-
nice poslije Bontonova poduzeća, kao i mi-
nistar finansija u vrijeme toga udara. Posli-
je srpsko-bugarskoga rata 1885. M. je bio
glavni delegat za mir u Bukureštu, a iza ab-
dikacije kralja Milana 1891. bio je još sa-
mo poslanik u Londonu i kratko u Carigradu.
Poslije ubijstva kralja Aleksadra Obre-
novića Čedomilj Mijatović je penzionisan.
Bio je oženjen Engleskinjom, velik anglofil
odavno i do smrti dotrajavao među Englezi-
ma, pišući gotovo do pred samu smrt o raz-
ličnim temama, pa i u sadašnje beogradske
dnevne listove primjerice u »Vremenu« (6.
I. 1929.) »Zašto je kralj Milan abdicirao«,
i t. d.

»Među političarima Milanova doba, — ve-
li u svom nekrologu g. Slobodan Jovanović
(»Politika« XXIX, 8626.) — on nije bio od
onih koji daju pravac i vode, nego od onih
koji kao stručnjaci razrađuju tuđe ideje. Kao
Milanov ministar, on je u glavnome izvodio
ono što je Milan naređivao, ali u toj podre-
đenoj ulozi on je pokazivao jednu za njego-
vo vreme neobičnu darovitost i sposobnost.
Za Milana je on bio dragocen pomagač zbog
lakoće s kojom se nalazio u svakom poslu,
zbog brzine s kojom je svršavao stvari, i
zbog hitrine s kojom se ispetljivao iz teških
situacija u koje se dosta često sam i za-
petljao. Njega ne treba ceniti kao državnika
u pravom smislu, već kao stručnog mi-
nistra. U tom svojstvu, on je pored svih svo-
jih pogrešaka ostavio trajnog traga za so-
bom kao ministar koji je zaključio prvi trgo-
vinski ugovor s Austrijom, počeo građenje

željeznice, probio s našim zajmovima na
strane novčane pijace, razvio naš sistem
posrednih poreza, i ustanovio Narodnu
banku«.

Poput Stojana Novakovića i Mijatović se
no s nejednakim uspjehom okušavao i u
lijepoj književnosti (počevši od 1860. u omla-
dinskim listovima) i u području historiogra-
fije, kao što je opet nastojao da i u pod-
ručju ekonomskih disciplina već kao stru-
čni nastavnik u beogradskoj Velikoj školi
opskrbi studente udžbenicima: »Izvod iz po-
litičke ekonomike« (Beograd 1867.); »Kratka
nauka o državnom gazdinstvu ili Nauka o
državnim finansijama« (B. 1869.); »Istorija
trgovine« (2. izdanje B. 1893.); O uslovima
uspeha. Pisma srpskoj trgovačkoj omladini
(B. 1893.). Dok se je bavio politikom pisao
je i polemičke članke i brošure. — Pisao je
i na način romantičara različne pripovijetke
m. o.: Zeka buljubaša (1882.), »Spomeni iz
Srema«, »Serdar Mitar«, »Staro dobro vre-
me«, »Bojana«, Ikonija vezirova majka
(1891.), Rajko od Rasine (1892.), Knez Gra-
doje od Orlova grada, Siromah Marko
(1902.), »Kraljičina Anđelija« (1928/1929),
»Kneđinja Jelena Balšićka, kći kneza Laza-
ra Kosovskog« (1932.) Slična je i monogra-
fija »Carigradske slike i prilike« (1901.).

Kao historiograf producirao je m. o. ove
radnje 1864.—1875.: Finansije srpskoga kra-
ljevtva; Izvori za finansijski dohodak u 13.
i 14. veku; Studije za istoriju srpske trgo-
vine XIII i XIV veka (Glasnik Srpskog Uče-
nog Društva 33, 38); Trgovačka politika srp-
skih kraljeva i careva. Zatim u 44. knjizi
»Rada« Jugoslavenske akademije 1878. »Bar-
tolomije Georgijević, Hrvat. pisac 16. vije-
ka«, a potom voluminozno djelo u 2 knjige
»Despot Gjuragj Branković, gospodar Srbi-
ma, Podunavlju i zetskom primorju« (Beo-
grad 1880., 1882.), slijede studije o Balšići-
ma*, Pad Carigrada 1453., šta je želeo i ra-
dio srpski narod u 16. veku, Pre trista go-
dina (»Glasnik Srpskog učenog društva«
XXXVI, 1872.), Iz mletačke plave knjige,
Propast janičara 3. VI. 1826. i t. d.

Dr. V. Čorović daje o Mijatoviću ovu
karakteristiku, ali sa stajališta savremene
nauke (u Stanojevićevoj Narodnoj enciklo-
pediji II, 896.) »...Nekoliko rasprava mu je
sasvim promašeno, kao o kralju Vukašinu i
caru Urošu ili o kraljici Jeleni. U svom
glavnom, najvećem i najboljem spisu (De-
spot Gjuragj) M. ima i širine i zamaha; prvi
je od naših historičara svoga vremena dao
jedno potpuno djelo, obuhvatajući u cjelini
jednu krupnu ličnost i njeno doba, sa ve-

* Tu mnogo potsjeća na dvorjanina bizan-
tinskoga kova, kada je bujnom maštom
pokušao dokazati da su kralj Milan i kra-
ljica Natalija porijeklom Balšići!

ćom pozadinom. U drugim studijama on je proširio krug historijskog interesa i na priredna pitanja. Od devedesetih godina u Spomeniku (Srpske) Akademije on je objavio i nešto nove građe engleskoga podrijetla za historiju Srbije u prvoj polovini 19 vijeka. Ali, M. kao historičar, on ima velikih mana. U osnovi romantičar, on ima jaku maštu, koja u historiji može da bude opasna; ne vrši dovoljno kritiku izvora (n. pr. studija o Vukašinu) i ne iskorišćuje sve potrebne podatke za raspravu izvjesnog pitanja. Osim toga, M. sve svoje stvari piše jednim sladunjavim romantičarskim stilom, koji rdavo utječe na trijeznog čitaoca... M. je i jedan od najaktivnijih srpskih prevodilaca s engleskog. Od tih prijevoda vrijedi istaći naročito Boklovu (Buckle) Istoriju civilizacije u Engleskoj (1871.)**, koja je imala velik utjecaj na srpsku generaciju sedamdesetih i osamdesetih godina; zatim Putovanja po slovenskim zemljama Turske u Evropi od Makenzijeve i Irbijeve; Lenpulovu Istoriju Turske carevine i Franklinovu Autobiografiju. U Londonu je M. 1908. i 1913. izdao monografiju »Servia and the Servians«. U vremenu kad su njegova djela postajala ona su nailazila uvažene i odgovarala duhu vremena.

Literatura o M.: Pavle Popović, Č. Mijatović kao putopisac (»Iz književnosti« I, 1906.); N. Antula, Č. Mijatović kao pripovedač (»Srpski Književni Glasnik« XXI, 1908.); Autobiografija Mijatovićeve »The Memoirs of a Balkan Diplomatist« (London 1917.); V. Čorović u Stanojevićevoj Narodnoj enciklopediji II, 895—896.)

*

Historičar Jovan Tomić, penzionirani upravnik Narodne Biblioteke u Beogradu i srpski akademik, preminuo je u Beogradu 22. VII. 1932., proživivši marljivošću i ustrajnim naporima historijskog heurističara i kritičara ispunjeni život. Rođen je 9. V. 1869. u Novoj Varoši, tada u novopazarskom sandžaku Turske, sada u zetskoj banovini kraljevine Jugoslavije. Kao jedva polugodišnje dijete prenijeli su ga roditelji u Užice kamo su emigrirali, a poslije su se otselili u Kruševac gdje je T. 1886. maturirao. Svršivši historijske nauke u filozofskom fakultetu Velike škole u Beogradu postavljen je 1890. za suplenta u Kruševcu. U Krağujevcu je bio nastavnik od 1891. do 1894. Zatim je dobio dopust u naučne svrhe, bavio se 2 godine u inozemstvu (Lyon, Grenoble, pa u

** Potpuno 1892. i 1893. u 2 knjige. Isp. dr. Josip Matasović, Dio djela Buckleova. »Jugoslavenska Njiva« VI, 2. u Zagrebu 1922. str. 85. — Opaska uredništva »Narodne Starine«

Italiji), potom bio profesor u Aleksincu. 1898. premješten je u Beograd. I u vrijeme svoje srednjoškolske profesure u B. mnogo je putovao u Italiju itd., a naročito u Veneciju. 1903. je imenovan za bibliotekara Narodne Biblioteke u Beogradu; u tom je zavodu ostao do mirovine, razumijevajući dakako prekid u svjetskom prošlom ratu. T. je prešao 1915. u Albaniju sa svoja 2 sina. Kao bibliotekar nije smatrao svoj položaj ličnom sinekurom i monopolom, nekom svojom prćijom, nego je osjećao punu mjeru dužnosti prema tom doista delikatnom pozivu. U toj je instituciji zaveo i održao kao pedantan administrator silan red, ali s konačnom svrhom da posluži naučnom radu i da ga olakša, ne ometajući ničija naučna nastojanja. A priori nije bio nesusetljiv. Od 1853. do 1903. bilo je 13 različitih bibliotekara, ali njegov dugi period može da se kvalitetom mjeri prema predšasnicima. A iza svjetskog rata, u kojem je beogradska Narodna Biblioteka bila razgrađena, Tomić ju je rekonstruirao i nije zazirao od rada. »Punih pet godina, iz dana u dan, od ranoga jutro do duboke noći, radilo se u jednom odeljenju u prašini i teškom zadahu plesnive hartije... Čovek već u godinama, naučnik od imena i glasa, činovnik od položaja, on se nije ustručavao ni od čega... svoje naučne poslove sasvim je zanemario, a crnački je radio u Biblioteci... Bilo je i drugih neprijatnosti... Dobijali su se činovnici kao »uhljebije« i smatrali da su u nju ušli da bi mogli raditi svoje poslove...« (U. Džonić, Rad Jovana N. Tomića u Narodnoj Biblioteci. »Prilozi« XII, 2—3, str. 121.)

Napomenuti valja osim toga, da je Tomić potkraj djelovanja beogradske Velike škole pokazao ambicija da se posveti visokoškolskoj karijeri u čemu međutim nije uspio (iza toga je postavljen za bibliotekara), te mnoge njegove polemike i kruti njegov kritičarski stav u Srpskoj Kr. Akademiji treba tumačiti i ovim prelomom u životu.

God. 1903. izabran je za dopisnoga, 1906. za redovnog člana Srpske Kr. Akademije nauka. Većinu svojih radnja objavio je u izdanjima toga zavoda.

U posljednje, predratno doba bio je T. istaknut član bivše srbijanske Samostalne radikalne stranke, revan član uredništva negdašnje »Štampe«, surađivao je u »Odjeku«, vidno se isticao, a podupirao ga je prijatelj Dobra Ružić, tadašnji ministar prosvjete. Kralj Petar također je imao u nj veliko povjerenje (zvao ga je međutim kao i ostali i »Arnautinom«* zbog T. poznatog polemičarstva i strogoć stava što ga je zauzimao za bilo koje svoje mišljenje) te mu je

* Druženje i prijateljavanje s Jovanom N. Tomićem bila su čast i uživanje, ali je to bila i naročita veština. On nije poznavao

povjerio organizaciju zidanja zavjetne crkve na Oplencu. U vrijeme srbijanske emigracije u prošlom svjetskom ratu T. je politički bio aktivan te je o tom izdao knjigu »Jugoslavija u izgnanstvu« (B. 1291.) za koju kaže g. dr. Vl. Čorović, da se Tomić »u ovoj knjizi, otkrivao kao strastan partizan samo jednog mišljenja, bez historičarske objektivnosti da do kraja bar shvati i protivničko gledište, sa jednom, mestimice gotovo neverovatnom oskudicom razlikovanja i poznavanja ljudi po njihovoj i moralnoj i stvarnoj vrednosti...« »Za nj bi, ja mislim, bilo bolje, da je kojom srećom nije uopšte pisao, kamo li objavljivao« (»Prilozi« XII, 2—3, str. 98; isp. i M. Jakovljević, Iz rata i emigracije. Subotica 1923.)

Uza sve te i takove osobine kao ličnosti i stručnjaka Jovan N. Tomić čini značajnu epohu u srpskoj a dijelom i u općoj jugoslovenskoj historiografiji, jer je svojim arhivskim istraživanjima ispunio znatnu praz-

ni reč ni akciju kompromisa; on je bio nepomirljiv čak i u ličnim stvarima svojih prijatelja, tražeći od njih da usvoje njegove principe i njegov sud o dotičnoj stvari. Ta crta njegova karaktera preovlađivala je u svima njegovim postupcima. Njegova okolina ga je, stoga, okarakterisala nadimkom »Arnautin«, nadimkom protiv kojega se nije bunio« (Dr. Miloje M. Vasić u »Srpskom Književnom Glasniku« n. s. knj. XXXVI. Beograd 1932. str. 609.) »Tomić je bio i čovek od borbe. Broj njegovih polemika veći je od prosečnoga, možda veći no što treba. Neki put je on bio napadnut zbog neke svoje rasprave, pa je morao odgovarati. Neki put, opet, on je oštro kritikovao tuđ rad, pa posle ušao u polemiku s piscem, kad mu ovaj odgovori. Bilo je slučajeva da on podigne naročitu tužbu na ovaj ili onaj postupak u naučnih radnika, I van štampe, on je vodio borbu u izvesnim ustanovama i društvima. Parnice njegove izlazile su katkad i pred sud, ili bar pred sud časti... U svojim polemikama Tomić nije imao svugde pravo. On je, jedno vreme, tražio svaki čas kavgu, dizao je i gde ne treba. Promenio je narav, sumnjičio je ljude, u svemu gledao zao motiv, i od čas hteo da se bije...« (P. Popović u »Prilozima« XII, str. 110, 112.) »Katonski pravedan, imao je apsolutno shvatanje dužnosti, i otuda je morao dolaziti u sukobe, u našoj javaškoj i sevapskoj sredini« (dr. Ibrovac u »Prilozima...« XII, 126) a E. Haumant (ibidem p. 128) nadodaje »Ja, međutim, ne mislim da je on ikada bio ono što se zove »popularan«. On je bio ili je smatran kao grub, malo je štedeo svoga protivnika u polemici, a njegova politička uverenja bila su i suviše čvrsta da mu ne bi stekla neprijatelja.«

ninu. Pa i ako će njegovom radu zbog jednostranosti izvora, koje je obrađivao, negdje trebati i revizija, i ma da nije bio sintetičan usred sabrane ogromne materije, on je iza Ruvarca rad u tzv. srednjem (turskom) periodu srpske historije uputio naučnom metodom koja do onda nije bila uobičajena. Naročito se istaknuo kao arhivski istraživač i publicista.

Započeo je naučno raditi još kao srednjoškolski nastavnik, pa i u provinciji, objavljujući svoje radnje, kritike i polemike u školskim izvještajima i u časopisima, počevši od 1894., ali najviše u izdanjima Srpske kr. akademije nauka u Beogradu. G. U. Džonić sastavio je vrlo preglednu bibliografiju (»Prilozi« XII, 2—3, Beograd 1932. str. 307. i d.) iz koje će se za historiju naše historiografije još detaljnije moći rekonstruirati Tomićeva uloga i slika nego što je dosad učinjeno.

Za opseg koji je T. zahvatio ne bi dostajalo ni više radnih života kakav je bio njegov. No crpeći jednostrano venecijanske izvore za našu domaću povijest izgleda da se u mnogoj partiji proveo kao ono Goetheov »Zauberlehrling«, zaboravivši potrebnu intenciju. Nješa samoga je poklapala sušta građa te je, kako su mu protivnici predbacivali u polemici, često tek »prepričavao građu i gledao kroz naočari mletačkih providura«. A s druge strane, izoštren u polemici, strogo prema drugima, u nekoj valjda autokritici i sam, čini se, nije napokon bio zadovoljan sa prikupljenim materijalom nego ga je dalje nagomilavao tako da veći dio prikupljene građe nije ni mogao obraditi.

Tursko razdoblje našeg naroda u tzv. Dalmaciji, Bosni, Banatu, Crnoj Gori, narodne pokrete od XVI. do XVIII. stoljeća, uskočku historiju, odnose prema Veneciji, historiju Arnauta, pa zatim kulturnohistorijske probleme (žene, hajduci, crkva, štamparije, historijske ličnosti narodnih pjesama) obradio je Tomić u različnim monografijama, nuz neumornu polemiku s drugim historicima i kritičarsko zvanje u Srpskoj Akademiji i uz pomenuti savjesni bibliotekarski rad.

U vrijeme balkanskih ratova u Beogradu 1913. objavio je knjigu »Austro-Ugarska i arbansko pitanje«, a za svjetskog rata u Nišu 1915. »Naselje u mletačkoj Dalmaciji 1409—1645.«.

Literatura o Jovanu Tomiću: Dr. Miloje M. Vasić, Jovan N. Tomić (»Srpski Književni Glasnik« n. s. XXXVI, 609, Beograd 1932.); Risto J. Dragičević, Jovan N. Tomić (»Zapisi« XI, Cetinje 1932. str. 147.); Dr. Vladimir Čorović, Jovan Tomić (»Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor«, XII, sv. 2—3, Beograd 1932. str. 70.); Pavle Popović, Jovan Tomić i arhivski

rad (»Prilozi...« ibidem str. 101.); Uroš Džonić, Rad Jovana Tomića u Narodnoj Biblioteci (ibidem p. 114); i Dr. Miodrag Ibrovac, Jovan Tomić kao profesor knji-

ževnosti (ibid. str. 123.); Emil Oman (H a u m a n t), Jovan Tomić (ibidem str. 128.); Uroš Džonić, Bibliografija Jovana Tomića (ibidem p. 307.).

PUBLIKACIJE.

Никола Радојчић, Српски Абагар. Прештампано из »Etnologa«. Љубљана, IV, 2, 1931.

I ako više manje svaki libellus habet sum fatum, čitaoci će našega časopisa nada sve zanimati, šta kaže autor o prošlosti ove citirane radnje: »Skoro je teško verovati — veli pisac — da u našim javnim bibliotekama ima još lepih iznenađenja za nauku. Osobito u dobro uređenim, gde rade pažljivi naučenjaci i gde je razvijeno zanimanje za sva naučna pitanja koja se danas mnogo pretresaju. Pa ipak izgleda da ima takvih iznenađenja još dosta. Bar ja sam jedno opet doživeo. Pre nekoliko godina pokazao mi je g. J. Glonar, bibliotekar Kr. državne biblioteke u Ljubljani, ranije Licejske, Stubijske, dve daske s drvorezima u 4 stupca na obadve strane, na kojima su se lako raspoznavali ćirilski tekstovi i slike. On je bio tako ljubazan i dao mi je skinuti drvoreze na 4 lista hartije pa mi ih je ustupio na proučavanje; veličina dasaka je 41 : 29 cm... Rado priznajem da sam se mnogo namučio, dok sam ušao u trag nepouzdanim i pouzdanim vestima o ovim drvorezima i dok sam utvrdio odakle su slike i tekstovi pregledani, te tako odredio vreme, kada su Ljubljanski drvorezi mogli najranije postati. O rezultatima svojih istraživanja napisao sam mali izveštaj za »Narodnu Starinu« još 28. marta 1924. Taj je složen i ispravljen. Određen je za devetu svesku toga napaćenoga lista i godinama čeka da izađe. Možda će nemarni čitaoci, koji ne pomažu dovoljno list, pustiti još dugo 9. svesku »Narodne Starine« u tami čekanja, pa je šteta da s njom čami i izveštaj o Ljubljanskim drvorezima, pošto je vrlo važan, i — još više — pošto su istraživanja o sličnom spomeniku udarila nesumnjivo jednostranim i krivim putom baš zato što Ljubljanski drvorezi nisu poznati u nauci. Zato neka moja beleška u »Narodnoj Starini« važi kao prethodni izveštaj, a ovde ću (u citiranoj radnji) pokušati potpuno razjasniti ovaj zanimljivi ljubljanski spomenik, iz najtežih srpskih dana, koji je dosad u nauci skoro sasvim nepoznat«.

Ovako se, dakle, tom prilikom osvrnuo jedan od nekad najagilnijih suradnika »Na-

rodne Starine« na fatalni slučaj i pitanje naših zaostalih svezaka, i prijeka je dužnost bila i gornjim citatom ponovo i ovdje potsjetiti sve naše čitaoci, da taj problem još uvijek, iza toliko godina, nije bilo moguće riješiti, i da su jedino pravi prijatelji časopisa doista kadri da pribiranjem novih pretplatnika i urednim pretplaćivanjem izazovu doštampavanje zaostalih svezaka »Narodne Starine«.

Pisac je razdijelio raspravu u četiri poglavlja. U prvom objašnjava šta je na ljubljanskim pločama. To je dakle prije svega ksilografski materijal za tehniku reprodukcije koja je u ostaloj Evropi bila uobičajena prije izuma štampe, a poslije služila isključivo za ilustracije, no u ovom slučaju odvojak je to rada starih srpskih štampara, koji su započeli poslovanje još u XV. pa naročito u XVI. stoljeću. Dr. Radojčić misli iza navoda iz Valvasora, Kopitara (1831, o bugarskom Abagaru) i P. Radicsa, da su te »ljubljske ploče« dio Kopitarove ostavštine, a ne zna se točna provenijencija. S tih ploča otiskivan su sveti zapisi, molitve, u cjelini kao knjižica i pojedinačno na listove da posluže u jednaku svrhu koja je u katoličkom dijelu naroda poznata pod imenom »svetih sličica«, šta više, zapravo, i kao (h)amajlija (amulet) u prijašnje vrijeme s manje religiozne rigoroznosti. Do naših je dana poznata gramzivost širokih slojeva, naročito u jugoistočnom dijelu naroda, za sv. moštima i odatle razaranje mnogih relikvija (i fresaka, n. pr. u svrhe liječenja, ali i poradi najrazličnijih potreba). Kada nije bilo originala dobri su bili i surogati za amulete, koje je valjalo uvijek nositi uza se, n. pr. u pojasu, u njedrima itd. Namjesto pravih sv. mošti širi se slojevi moradoše zadovoljiti i sličicama svetaca. Proces vjerovanja bio je tu isti kao uopće u ljudskoj kulturi s procesom krvnih i inih žrtava koje su zamijenili votivni darovi (mjesto blaščeta mogao je poslužiti i mali voštani model, itd.) Sama riječ »abagar« izvedena je prema legendi o kralju Abgaru V. Ukkami (Crnomu) iz Edesse za koga predaja tvrdi da je s Isusom iz Nazareta izmijenjavao pisma a konačno ga je Tadej obratio na kršćanstvo (no historijski stoji da je tek oko g. 200. p. Ch. prešao na kršćanstvo Abgar i to IX.). Pod imenom »abagara« podrazumijevaju se, zatim, najstarije slike